

ЗБІРКА МАТЕРІАЛІВ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку»
(м. Дніпро, 20 квітня 2018 р.)

Дніпро | «ЛізуновПрес» | 2018

УДК 304.3(477)(082)

ББК 71.4(4Укр)я43

3 41

341 Збірка матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Дніпро, 20 квітня 2018 р.) / відп. за випуск, професор В. В. Кривошеїн. – Дніпро: ЛізуновПрес, 2018. – 344 с.

ISBN 978-699-2575-93-4

Подані матеріали (тези доповідей, статті) III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку», яка відбулася 20 квітня 2018 р. у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Для всіх, хто цікавиться проблемами дослідження міського простору та способу життя.

УДК 304.3(477)(082)

ББК 71.4(4Укр)я43

ISBN 978-699-2575-93-4

© Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара, 2018
© ЛізуновПрес, 2018

Городяни Волині XVIII ст.: національний склад та конфесійні характеристики

Близняк Микола Богданович, доцент
кафедри історії імені М. П. Ковальського
Національного університету «Острозька академія»,
кандидат історичних наук, доцент.

Волинське воєводство, що включало в себе три повіти (Кременецький, Луцький і Володимирський) з центром у м. Луцьку у XVIII ст. продовжувало перебувати у складі Речі Посполитої.

Основою для вивчення демографічних процесів є документальні матеріали (інвентарі, люстрації тощо). Власне XVIII століття відкриває так звану статистичну добу в українській історії, коли з'являється значно більша кількість описово-статистичних джерел, ніж в попередній час. На перший погляд, це істотно спрощує завдання історикам в обрахунку чисельності міського населення, проведенні його кількісних та якісних характеристик в досліджуваній період, однак історики-демографи ще мають низку невирішених до кінця завдань, що обумовлюється рівнем збереженості та репрезентативності документальних та наративних джерел.

Міська людність була другою за чисельністю верствою волинського населення після селянства. Впродовж XVIII ст. загальна кількість міст у регіоні змінювалася і за даними тарифу димів скарбової комісії за 1775 р. становила 110 міських поселень (міста та містечка) [7, арк. 231-252 зв.]. У воєводстві домінували приватновласницькі міста (91%), друге місце розділили королівські (державні) (4,5 %) та духовні (4,5 %) [7, арк. 231-252 зв.]. Всього у містах і містечках Волині в останній чверті XVIII ст. нараховувалося 23417 димів [6, с. 420]. Помноживши

кількість димів на розрахований українськими ученими-демографами середній коефіцієнт 6,5 особи на дим, отримуємо 152.210 городян Волині.

Національний та конфесійний склад населення у містах у більшості випадків перебував у прямій залежності від політики їх власників. Найбільшими містами регіону, виходячи з кількості димів (будинків), а відповідно і населення, стали Дубно, Луцьк, Кременець, Острог, Володимир, Староконтянтинів. Покатоличені українські князівсько-магнатські родини у приватновласницьких містах, що значно переважали, всіляко сприяли римо-католицькій релігії та переходу православних громад до унії.

Згідно з традиційними підходами істориків, у містах населення поділялося відповідно до матеріальних статків і прав на три соціальні групи: міська верхівка (переважно заможні польські та єврейські родини), поспільство (ремісники, торговці та основна маса населення середнього статку) та плебс (міські низи).

На теренах Волині в означений період співмешкали різні національні громади. Історичні джерела свідчать про наявність у національному складі воєводства українців, поляків, євреїв, караїмів, татар, вірменів та циган. Всі вони сповідували різні релігії: православ'я, католицизм, уніатство, іудаїзм, іслам тощо. Вцілому міське населення неукраїнського походження становило меншість по відношенню до маси українського населення.

В інвентарях міст Волині городян, як правило, поділено на дві великі громади: християнську та єврейську. Це викликає проблему в розрізненні общин православних, католиків та уніатів тощо. Єдиним можливим і досить гіпотетичним інструментом для підрахунку чисельності конфесій у цьому випадку можуть слугувати імена і прізвища / прізвиська (патроніми) городян. Таким чином, можливо провести аналіз щодо національного складу

городян по окремих міських поселеннях.

Виходячи з того, що головним джерелом формування міського населення було українське селянство, дослідниця українських міст О. Компан, дійшла висновку, що головну масу міщан становили українці [5, с. 92]. Підставою шанси мати першість у міському житті воєводства українці отримали внаслідок козацької війни під проводом Б. Хмельницького. Перманентна урядова політика колонізації з елементами насилля та примусу сприяла цілковитому переходу українців до католицизму та уніатства впродовж XVIII ст. В цьому сенсі важливі статистичні дані католиків Острога, яких у 1790-х рр. налічувалося вже 3954 особи [8, с. 207].

До численних громад на Волині відносилися єврейські общини. Вони мали власну юрисдикцію, що реалізовувалася у містах через кагали. Останні існували у Полонному, Дубні, Луцьку, Острозі (два), Олиці тощо. На початку XVIII ст. чисельність єврейського населення в Дубні зросла майже на 50 %, а в містечку Горохові функціонував сеймик [5, с. 94]. У XVIII ст. чисельність євреїв мала тенденції до зростання. Якщо у 1701 р. ми не зустрічаємо єврейських димів у Слауті, то в 1773 р. їх кількість сягає 42,5 % (37) [2, с. 25]. В Костянтинові євреї становили більше третини населення [1, с. 37]. Отже, містечка й містечка Волині стали осередками компактного мешкання євреїв, а переважна їх більшість були зайняті у сфері торгівлі, промислів, оренд. Польська шляхта всіляко підтримувала багату верхівку кагалів, яка перетворилася «в економічну агентуру правобережних польських поміщиків» [8, с. 209].

Татари складали одну з етнічних груп населення Волині. В Острозі та Костянтинові вони несли військову службу, за що отримували князівські та королівські земельні надання. Острозькі татари сповідували іслам, мали у місті окремий квартал та мечеть

На Волині існували вірменські колонії. За підрахунками Я. Дашкевича, у Луцьку в 1700 р. нараховувалося 11 вірменських сімей, а в 1783 р. парафія вже не діяла [4, с. 231]. У центрі воєводства мешкали караїми [5, с. 102]. Досить мало вірменських сімей було у Дубровиці, Острожці, Дубно, Кременці, Острозі [4, с. 232]. Вірмени цих міст поступово асимільовувалися або покинули місця свого проживання, як це трапилося у Дубні в 1794 р. [9, с. 24-25]. Вірмен змушували до прийняття унії. У XVIII ст. власники міст закликали вірмен, щоб при їх допомозі стимулювати місцеву торгівлю та дрібне ремесло [4, с. 224].

Поодикі згадки про циган трапляються в джерелах, а їх чисельність була досить низькою (Острог). У добу середньовіччя і ранньомодерного часу населення міст Волині іноземного походження переважало у ремісничо-торговельній сфері українців. Кожна з національних громад вносила відповідний колорит у розвиток економіки, освіти, культури та релігійного життя. Піднята проблема потребує подальших архівних пошуків та статистичних узагальнень для волинської землі.

Література:

1. Баранович А. Упадок города Речи Посполитой (Староконстантинов в XVIII столетии) // Вопросы истории. – 1947. – № 8. – С. 30-49.
2. Берковський В. Студії з історії Славутчини. – К.: Пульсари, 2008. – 232 с.
3. Близняк М. Місто Острог наприкінці XVIII – на початку XIX ст. // Студії і матеріали з історії Волині 2009 / Ред. В. Собчук. – Кременець, 2009. – С. 226-232.
4. Дашкевич Я. Вірмени в Україні: дорогами тисячоліть. Збірник наукових праць. – Львів: Вид-во Львів. Музею історії релігії Логос, 2012. – 1328 с.
5. Компан О.С. Міста України у другій половині XVII ст. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 388 с.
6. Крикун М. Воєводства Правобережної України у XVI – XVIII століттях: статті і матеріали. – Львів, 2012. – 702 с.
7. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника, ф. 5, оп. 1, спр. 494, – 251 арк.

8. Перковський А.Л. Етнічна і соціальна структура населення Правобережної України у XVIII ст. // Історичні джерела та їх використання. – К.: Наук. думка, 1969. – Вип. 4. – С. 196-209.

9. Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana. – Warszawa, 1886. – Т. 3. – Wyd. 2-е.

Адаптаційні стратегії людей похилого віку як референт якості життя у просторі сучасного міста

Бойко Вікторія Анатоліївна, доцент
кафедри соціології Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара, кандидат
соціологічних наук, доцент.

У період швидких соціальних змін актуалізується проблема інтеграції літніх людей. Їхні знання та вміння, набуті в попередні роки, втрачають свою цінність, і літні люди починають відчувати свою невідповідність сучасним тенденціям суспільного розвитку. Звідси страхи і сумніви, пов'язані з їх соціальною непридатністю. Тому в суспільстві складається стереотип старшого покоління, не здатного на повну силу брати участь у трудовій діяльності, активно вступати в суспільні відносини з іншими соціальними верствами суспільства і його соціальними інститутами і впливати на хід розвитку суспільних процесів. Соціальне самопочуття будь-якої людини багато в чому залежить від ступеня відповідності його цінностей, внутрішньої картини світу і місця в ньому тим вимогам і можливостям, які пред'являє і надає йому суспільство. Йдеться про ставлення до вікових соціальних норм, існуючим в масовій свідомості. У подібних стереотипних нормах втілені повсякденні уявлення про здібності, інтереси, потреби осіб старшого віку і відповідно окреслено коло прав та обов'язків, задані певні поведінкові правила, які з точки зору громадської думки повинні засвоїти літні люди.

Зміни умов життя цієї когорти, які обумовлені